

VÁCLAV HAVEL – VYROZUMĚNÍ (1965)

METODICKÝ LIST PRO PEDAGOGY

KONTEXT

Šedesátá léta představovala po komunistickém puči v únoru 1948 a následných tvrdých padesátých letech období politického uvolnění a tání. To vyvrcholilo v roce 1968 pražským jarem a brzy bylo bohužel zastaveno okupací ČSSR v srpnu 1968. Až do okupace se však šedesátá léta nesou v atmosféře naděje, kterou pociťuje i Václav Havel. Od roku 1960 působí v Divadle Na zábradlí, kde nejprve pracuje jako jevištní technik, později jako dramatik. Havlovou první samostatnou hrou je v roce 1963 *Zahradní slavnost*, která je přijímána publikem i kritikou s nadšením a pochvalně ji recenzuje i tehdejší *Rudé právo*. Z Havla se stává uznávaný a oslavovaný dramatik, jehož tvorba je inscenována i v zahraničí.

Ve své druhé hře *Vyrozumění* (1965) se vrátil k pět let staré myšlence z nočního rozhovoru s bratrem Ivanem: napsat komedii o umělém jazyce, který byl vynalezen, aby zjednodušil komunikaci mezi lidmi, ale ve skutečnosti ji naopak ztěžuje. *Vyrozumění* byla fakticky Havlova první hra, protože její první verzi napsal ještě před *Zahradní slavností* ve svém předchozím působišti v Divadle ABC.

VYROZUMĚNÍ

Hra se odehrává v blíže neurčené byrokratické instituci, jejíž ředitel Gross náhle objeví interní dokument psaný v nesrozumitelném jazyce. Nový jazyk, nazývaný ptydepe, je nástrojem pro intriky Grossova zástupce Baláše a jeho kolegů. Gross není schopen dokumentům porozumět ani si obstarat jejich překlad a je nakonec sesazen. Smyslem umělého jazyka má být jednou provždy odstranění zmatenosti, nejednoznačnosti a lidské vlastnosti přirozeného jazyka. Experiment však končí špatně, nový jazyk se nedokáže naučit téměř nikdo a Gross je očištěn a znovu dosazen do funkce. V ní ale zjistí, že má zavádět další nový jazyk, tentokrát nazvaný chorukor.

V ukázce natočené v rámci kampaně *Čist Havla* sledujeme dvě klíčové postavy v momentu obrácení moci. Baláš (hraje ho Igor Ozorovič), který prosazoval zavedení nesmyslného jazyka ptydepe a který sesadil bývalého ředitele Grosse, je nucen uznat porážku i nesmyslnost ptydepe a svou ředitelskou židli opět vrátit bývalému řediteli Grossovi (hraje ho Jan Bidlas). Z této porážky chce

však něco vytěžit, a tak pod výhružkou, že ukáže ostatním podpis na dokumentu, v němž Gross kdysi pod tlakem ptypede odsouhlasil, donutí Grosse, aby ho nechal v úřadě jako svého náměstka. Ani Gross však není kladná postava, touží po moci a vlivu stejně jako Baláš, a proto se nechá zastrašit, nechce přiznat svůj omyl (podpis) a Baláše si v úřadu nechává.

Hra *Vyrozumění* byla, stejně jako *Zahradní slavnost*, přijata velmi pozitivně. Oficiální média ji chválila. Většina kritiků hru chápala jako satiru na nesmyslný byrokratický systém, a i díky tomuto pohledu se z hry stala kritika, jaká se v polovině šedesátých let tolerovala, či dokonce podporovala jako součást nutné společenské hygieny. Ve skutečnosti má však hra temnější a podvratnější kontext. Ředitel Gross se nakonec přizpůsobí okolnostem, aby si udržel svoje místo, a stává se spoluviníkem zla, které jako první objevil a sám před ním varoval. Ve *Vyrozumění* Havel poprvé formuloval otázku pasivní účasti na zlu, k níž se celý svůj život opakovaně vracel. V polovině šedesátých let se zdálo, že Havlovo varování míří spíše do minulosti padesátých let, nikdo netušil, jak rychle bude znovu aktuální.

Problém pokřivené morálky se odráží i v tom, jak jsou repliky postav zaměnitelné, stírá se rozdíl mezi kladnými a zápornými hrdiny, což je vidět i v ukázce. Havel tím naráží na jeden ze svých opakujících se postulátů – slovo samo o sobě neznamená nic, byť je dobře míněno, pokud není doprovázeno odhodláním se jím řídit. Ředitel Gross si v závěru hry sice zachrání místo, ale ztratí šanci zachránit si charakter.

Václav Havel byl ovlivněn existencialistickou filozofií, tu však zasazuje do svého životního kontextu a své zkušenosti. Jeho hrdinové nebloudí životem kvůli ztrátě metafyzického obzoru, ale kvůli totalitní vládě nad společností, která je vhání do izolace plné úzkosti, podezřívání a vyhýbání se druhým. Vnitřní sdělení *Vyrozumění* vypovídá dobře jak o duchu doby, tak o Havlově osobní politice. Ukazuje systém jako zkorumpovaný, problém není s jednotlivými činy či činy napravujícími činy minulé, ale v systému samotném. Nejenže nefunguje, ale nemůže fungovat. V šedesátých letech byl tento závěr stále ještě menšinovým názorem, ale následující roky ukázaly, jak je pravdivý.

Zdroj: Michael Žantovský: Havel, Argo, Praha 2014.

JAK A PROČ ČÍST VYROZUMĚNÍ VE VÝUCE

Hra *Vyrozumění* je pro studenty čtenářsky náročnější text. Úskalím může být už samo prostředí odosobněného úřadu, které si mladí lidé bez vlastní pracovní zkušenosti ještě nemusí umět představit. Momentem, který by studentům mohl být naopak blízký, je nesmyslný jazyk ptydepe, z něhož herci na začátku čtení citují. I z krátké ukázky tohoto jazyka je zřejmé, že je pravým opakem srozumitelnosti a že komunikaci mezi lidmi jenom zamotává. Druhým momentem, který by studenty mohl zaujmout, je lidská touha po moci, kterou v ukázce projevují obě mužské postavy. Podobné chování mohou mladí lidé pozorovat okolo sebe v dnešní době stejně tak jako dříve například na poli vysoké politiky, kde politikové odcházejí, ale vzápětí se často překvapivě vracejí a jen málokterý z nich je

ochoten otevřeně přiznat své předchozí chyby a přešlapy.

Na základě ukázky ze hry *Vyrozumění* lze se studenty diskutovat o těchto tématech:

- Absurdita jakéhokoli byrokratického systému, kterou mohou mladí lidé poznat v zaměstnání, při kontaktu s úřady nebo v politice. Plynule nemusí ztělesňovat jen nový jazyk, ale jakékoli nové nařízení, formulář či pravidlo, které ve svém důsledku vede ještě k většímu chaosu a nepochopení.
- Příběh člověka (Grosse), jenž se po prvotním odsouzení zla nakonec přidává na jeho stranu, aby si zajistil pohodlnou existenci, nenávratně tím však ztrácí svůj charakter a morálku.
- Absurdita komunistického režimu, v němž slovo nic neznamenovalo a bylo jen nástrojem moci, která slova deformovala tak, aby za nimi byla co nejvíce skryta podstata, o níž se mluví. Režim nedovoloval otevřeně mluvit o tom, co se ve společnosti děje, a za prázdnými hesly a frázemi se snažil vší silou schovat skutečnou tvář stavu společnosti. Vyprázdněnost slov je také obrazem vyprázdněnosti totalitní společnosti.

Konkrétní otázky naleznete v pracovním listě.